

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет психології та соціальної роботи

кафедра практичної та клінічної психології

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «Особливості становлення особистості молодшого школяра в залежності від впливу батьків»

«The junior pupils' personality formation depending on the parents influence»

Виконала: студентка заочно їформи навчання

Напрямок підготовки __053__ Психологія_____

Романова Ольга Олександрівна

Керівник доцент Смокова Л.С._____

Рецензент ст. викладач.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ __ від 2020 р.

Завідувач кафедри Псядло Е. М.

_____

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № __

протокол № __ від _____ 2020р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ДЕК Псядло Е. М.

_____

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН ЯК ФАКТОРА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ	10
1.1 Теоретико-методологічні основи дослідження впливу сім'ї на розвиток особистості дитини з позицій різних теоретичних підходів.....	10
1.2 Класифікація батьківських стилів виховання в зарубіжній і вітчизняній психології.....	23
1.3 Психологічні особливості та критерії особистісного розвитку дитини молодшого шкільного віку.....	35
Висновки до 1 розділу.....	49
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВЗАЄМИН НА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	50
2.1 Організація та методологічні основи емпіричного дослідження.....	50
2.2 Обґрунтування методик та вибірки дослідження впливу дитячо-батьківських взаємин на становлення особистості молодшого школяра.....	56
Висновки до 2 розділу.....	61
Розділ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ВПЛИВУ БАТЬКІВ	62
3.1. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження сімейних взаємин.....	62
3.2. Результати дослідження мотивації досягнення, рівня тривожності та самооцінки дітей молодшого шкільного віку.....	66
3.3. Вплив сімейного виховання на мотивацію досягнення, рівень тривожності та самооцінку дитини молодшого шкільного віку.....	75
Висновки до 3 розділу.....	81
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сім'я вважається найважливішим інститутом виховання, дитина в колі сім'ї знаходиться більшу кількість часу. За своїм впливом на особистість жодна система виховання не може бути зіставлена з сім'єю за силою та тривалістю впливу, оскільки саме в ній формуються процеси, що спрямовані на розвиток особистості дитини. Вона певним чином впливає на розвиток особистісних рис дитини та на розвиток системи громадських установок [21]. Ступінь впливу сім'ї на розвиток дитини залежить від багатьох факторів: віку, темпераменту, вподобань, інтересів, менталітету, відносин батьків і дитини та від стилю виховання. Він дозволяє прищепити дитині різні якості, установки, уявлення, впливає на розвиток особистості дитини, допомагає адаптуватися в соціумі [12].

В останній час особливо актуальна проблема впливу стилю сімейного виховання на розвиток особистості. З цього питання розкривається проблема розвитку психічно та психологічно здорової особистості, інтелектуально розвинутої, самодостатньої, відкритої, комунікабельної, що формує націю та суспільство в цілому, яка є для сучасного суспільства важливішою проблемою. Актуальність даної проблеми полягає ще і в тому, що зростає соціальна дезадаптація дітей [11]. Це спостерігається у загубленні соціальних зв'язках з сім'єю, необхідністю відродження цінностей сімейних, функціонального значення сім'ї як інституту, що формує елемент соціуму [10], і стиль виховання в цьому питанні виграє вирішальну роль.

Ми розуміємо під стилем виховання спосіб взаємовідносин у сім'ї, комплекс прийомів та методик впливу на дитину, якими користуються батьки, що характеризуються рівнем опіки, піклування, контролю, характером впливу на поведінку дитини з боку батьків, якістю психоемоційних контактів між дітьми та дорослими, заборонами та інше [12]. Існує велика кількість класифікацій стилів сімейного виховання. Традиційною вважається класифікація Д. Баумрінд [6], що складається з

таких типів: авторитарний стиль виховання, ліберальний та демократичний стиль виховання.

У реальності неможливо зустріти сім'ю, яка б застосовувала лише один стиль виховання, найчастіше їхнє поєднання [24]. Тому для розуміння впливу сімейного виховання на формування особистості дитини необхідно проаналізувати методи, якими батьки користуються під час покарання та заохочення, яких моральних цінностей дотримується сім'я, як складаються взаємовідносини саме у конкретній сім'ї [9]. Саме тоді можна робити висновок про стиль виховання у конкретній сім'ї.

Отже, стиль виховання - багатоаспектна категорія, що має мінливу природу та умовний характер. Відповідно це треба враховувати під час аналізу особливостей стилю виховання, що впливає на розвиток особистості дитини, її самооцінки, уявлень про себе. На відміну від ліберального та авторитарного стилів, демократичний стиль сприяє формуванню в дитини адекватної самооцінки, адекватному сприйняттю своїх здібностей, не перебільшуючи та не зменшуючи їх, своїх сильних та слабких сторін [8].

Проблема впливу стилю виховання на формування особистості займає одне з найважливіших місць серед проблем психології. Оскільки в основу особистості входить самооцінка, яка базується на уявленнях про самого себе [11], то особливу увагу слід приділяти проблемам впливу сімейного виховання на дитячу самооцінку.

Самооцінка є домінуючим фактором у Я-концепції, що розвивається. На сьогоднішній день, в умовах раннього пізнання своєї індивідуалізації, вільної інформованості та суб'єктності, проблема розвитку самооцінки стає змістовною та цілепокладаючою мотиваційною умовою соціального буття індивідуума, що також важливе для навчально-виховного процесу в цілому.

Особливе значення для розвитку в молодшому шкільному віці має стимулювання і максимальне використання мотивації досягнення в навчальній, трудовій та інших сферах діяльності. Мотивація досягнення вивчалася багатьма авторами як вітчизняними (М. В. Кондратьєва, М. В.

Матюхіна, В. А. Кручинін і ін.), так і зарубіжними (Г. Мюррей, Д. Аткинсон і ін.). Дослідники підкреслюють, що мотив є вищою формою спонукання і регуляції діяльності та взаємодії людини з навколишнім середовищем. Молодший шкільний вік є сензитивним періодом для розвитку мотивації досягнення. Особистість молодших школярів розвивається в навчальній діяльності. В цьому віці поведінка, орієнтована на досягнення, стає для дитини актуальною [1].

Сім'я продовжує грати важливу роль в якості інституту соціалізації на стадії шкільного навчання. Важливу роль у становленні афективних взаємодій між рівнем досягнень дитини й їхнім емоційним підкріпленням у дитячому віці має мати. Це обумовило необхідність вивчення типів материнського виховання та його впливу на особливості мотивації досягнення дитини. Вивчення мотивації досягнення має велике значення у період її інтенсивного розвитку (9-11 років). Саме у цьому віці відбувається становлення відповідного типу атрибуції успіхів та невдач, починається свідоме співвідношення між невдачами та причинами їх появи.

Проблема впливу сім'ї на становлення особистості залишається однією з важливіших проблем психології. У даній роботі ми спробуємо розкрити цю тему та виявити, яким чином сім'я впливає на розвиток особистості.

Мета дослідження: виявити особливості розвитку дитини в залежності від характеру дитячо-батьківських взаємин.

У якості **об'єкта дослідження** ми розглядали типи батьківського відношення матерів, мотиви досягнення дітей молодшого шкільного віку, їх рівень тривожності і самооцінки.

Предметом дослідження виступає вплив параметрів батьківського відношення на кількісні та якісні характеристики мотивації досягнення дитини, рівня тривожності і самооцінки.

Задачі дослідження:

1) Виявити основні теоретичні підходи до проблем впливу батьківського відношення на особливості становлення особистості молодшого школяра.

2) Розробити процедуру експериментального дослідження впливу батьківського відношення на мотивацію досягнення, рівня тривожності і самооцінки дитини.

3) Виявити основні типи зв'язку параметрів сімейного виховання й мотивів досягнення, рівня тривожності і самооцінки.

Гіпотези дослідження:

Характер дитячо-батьківських відносин виступає фактором особистісного розвитку дитини і впливає на розвиток самооцінки і вираженість рівня тривожності.

Особливості мотивації досягнення дитини (рівень вираженості мотивів прагнення до успіху та уникнення невдачі) є результатом опосередкованого впливу батьківського відношення, як найбільш значущого соціального фактору у становленні особистості дитини.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: положення філософії про соціально-психологічну обумовленість розвитку особистості (В. М. Баншиков, М. Вебер, Е. Дюркгейм, І. Кант, Б. Ф. Ломов, Ф. Ніцше, Т. Парсонс, А. В. Толстоухов, Е. Фромм, М. Шелер); фундаментальні психологічні положення про розвиток та формування особистості (І. Д. Бех, Л. І. Божович, М. Й. Боришевський, Л. В. Виготський, Т. В. Говорун, О. В. Киричук, Н. Л. Коломінський, І. С. Кон, О. М. Леонт'єв, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, А. В. Толстоухов); теоретичні концепції сім'ї та батьківства (Р. В. Овчарова, О. А. Карабанова та ін.), концептуальні положення про структуру і процес міжособистісної взаємодії (О. О. Бодальов, Я. Л. Коломінський, Б. Ф. Ломов, М. М. Обозов та ін.).

База проведення емпіричного дослідження. Дослідження по впливу типів й параметрів батьківського відношення на мотивацію досягнення дітей молодшого шкільного віку, їх рівень тривожності і самооцінки проводилося

на базі Одеського НВК "Гімназія №2" в м. Одеса. Емпіричну базу дослідження склали результати вивчення мотивації досягнення дітей молодшого шкільного віку (4 клас), їхнього рівня тривожності і самооцінки, а також особливості батьківського відношення їхніх матерів. Обсяг загальної вибірки склав 60 осіб, скомпонованих у 30 діад «мати-дитина», у цих діадах відповідно: матерів - 30; дітей - 30; з них: хлопчиків - 18 , дівчат - 12 , учнів молодших класів.

Організація дослідження. Дослідження впливу типів й параметрів батьківського відношення на мотивацію досягнення дітей молодшого шкільного віку, розвиток самооцінки і вираженість рівня тривожності було проведено в період з жовтня 2019 року по вересень 2020 року і включало **4 етапи:**

1 етап- пошуковий

На цьому етапі здійснювалося теоретичне вивчення проблеми і основних понять дослідження, були проаналізовані результати соціально-психологічних досліджень по темі; в результаті проведеного аналізу була розроблена робоча модель діагностики впливу типів й параметрів батьківського відношення на мотивацію досягнення дітей молодшого шкільного віку.

2 етап - діагностико-аналітичний

На цьому етапі було проведено емпіричне дослідження. Результати були піддано статистичному аналізу.

3 етап - обробка та аналіз отриманих результатів

На цьому етапі дослідження було проведено обробку та систематизацію даних, що отримали під час проведення опитувань. Здійснено аналіз отриманих результатів та зроблено висновки по кожному виду опитування. Обробка та аналіз отриманих даних проводились за допомогою програми SPSS 17. Підсумкові дані за кожним видом опитування було зведено в таблицю та представлено в даній роботі.

4 етап - зроблено загальний висновок до емпіричної частини роботи.

Методи дослідження: Для вирішення поставлених завдань в роботі були використані теоретичні, емпіричні методи, а також методи кількісної обробки даних:

1. Теоретичні методи (аналіз, порівняння, систематизація психологічних відомостей по темі дослідження).

2. Емпіричні методи: для діагностики батьківських відносин використовувався опитувальник АСВ Е.Г. Ейдемільера. Для діагностики мотивації досягнення була використана методика МД - решітка Шмальта, призначена для школярів 9-11 років; методика Дембо-Рубінштейн спрямована на вимір самооцінки в адаптації Прихожан А. М. та методика діагностики рівня шкільної тривожності Філіпса.

Методи кількісної обробки даних представлені методами математичної статистики.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечувалася опорою на основні методологічні принципи психологічного дослідження, використанням комплексу валідних і взаємодоповнюючих методик емпіричного дослідження, їх відповідністю меті, завданням, гіпотезі дослідження, поєднанням якісного і кількісного аналізу отриманих даних, використанням різних критеріїв статистичної обробки даних.

Наукова новизна дослідження полягає в розширенні уявлень про особливості впливу на розвиток особистості молодшого школяра в сім'ях з різним типом дитячо-батьківських відносин; а так само вплив параметрів батьківського відношення на кількісні та якісні характеристики мотивації досягнення дитини, рівня тривожності і самооцінки.

Теоретична значущість дослідження полягає в систематизації наукових розробок, що стосуються впливу батьківського ставлення до дітей молодшого шкільного віку на розвиток особистості, а також на кількісні та якісні характеристики мотивації досягнення дитини, рівня тривожності і самооцінки; поглибленні теоретичних уявлень про сутність гармонійних та дисгармонійних стосунків між батьками, що зумовлюють відповідно

сприянням або гальмуванням особистісного розвитку дитини; встановленні змісту критеріїв гармонійності стосунків між батьками.

Практична значимість отриманих результатів. Визначено комплекс діагностичних процедур, що дозволяє вивчити особливості впливу типів й параметрів батьківського відношення на мотивацію досягнення, самооцінку та рівень тривожності молодших школярів. Отримані дані та виявлені закономірності можуть бути використані в консультативній практиці педагога - психолога з метою оптимізації дитячо-батьківських відносин, гармонізації особистісного розвитку дитини та її мотиваційної сфери. Отримані результати дослідження можна використовувати в подальшому для розробки тренінгових або психотерапевтичних методів.

Апробація роботи. Теоретичні і практичні результати, отримані у процесі дослідження, докладалися і обговорювалися на 76-й студентській науковій конференції ОНУ імені І.І. Мечникова, Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції «Соціальна робота та соціальні теорії», «Психологія», 22-24 квітня 2020 р.

Структура роботи. Робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку літератури з 80 використаних джерел. В роботі 4 малюнки, 8 таблиць, 2 додатка на 17 сторінках. Основний зміст роботи викладено на 93 сторінках, загальний обсяг роботи - 110 сторінок.

12) У групі дівчаток зниження показників за параметром "задоволення потреб", пов'язане зі зниженням вираженості мотивів "надія на успіх" і БН 1 і зростанням БН 2. Вираженість мотиву "надія на успіх" знижується зі збільшенням заборон. Із зростанням рівня вимог підвищуються показники по БН2. Додатково виявлено, що зі зростанням показників за шкалою "Проекція небажаних якостей" знижуються показники - мотиву; НУ, а також мотиву БН1.

13) У групі молодших школярів показники тривожності та самооцінки також знаходяться в позитивному і негативному взаємозв'язку з окремими показниками материнського виховання, з мотивами НУ і БН1.

Слід зазначити, що отримані зв'язки мають невисокі, але значущі коефіцієнти кореляції, що дозволяє зробити висновок про можливий опосередкований, не носить специфічного характеру, вплив сімейного виховання на мотивацію досягнення дитини.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі проведено дослідження, метою якого було виявлення особливостей розвитку дитини молодшого шкільного віку в залежності від характеру дитячо-батьківських взаємин.

Об'єктом дослідження були типи батьківського відношення матерів, мотиви досягнення дітей молодшого шкільного віку, їх рівень тривожності і самооцінки.

Предметом дослідження було визначення впливу параметрів батьківського відношення на кількісні та якісні характеристики мотивації досягнення дитини, рівня тривожності і самооцінки.

Відповідно до мети дослідження були виконані наступні завдання:

1. Виявлено основні теоретичні підходи до проблем впливу батьківського відношення на особливості становлення особистості молодшого школяра.

2. Розроблено процедуру експериментального дослідження та емпірично досліджено вплив батьківського відношення на мотивацію досягнення, рівня тривожності і самооцінки дитини.

3. Виявлено основні типи зв'язку параметрів сімейного виховання й мотивів досягнення, рівня тривожності і самооцінки.

Нами були допущені такі гіпотези:

1. Припускалося, що характер дитячо-батьківських відносин виступає фактором особистісного розвитку дитини і впливає на розвиток самооцінки і вираженість рівня тривожності.

2. Припускалося, що особливості мотивації досягнення дитини (рівень вираженості мотивів прагнення до успіху та уникнення невдачі) є результатом опосередкованого впливу батьківського відношення, як найбільш значущого соціального фактору у становленні особистості дитини.

Дослідження по виявленню особливостей розвитку дитини молодшого шкільного віку в залежності від характеру дитячо-батьківських взаємин проводилося на базі Одеського НВК "Гімназія №2" в м. Одеса. Емпіричну базу дослідження склали результати вивчення мотивації досягнення дітей молодшого шкільного віку (4 клас), а також особливості батьківського відношення їхніх матерів. Обсяг загальної вибірки склав 60 осіб, скомпонованих у 30 діад «мати-дитина», у цих діадах відповідно: матерів - 30; дітей - 30; з них: хлопчиків - 18, дівчат - 12, учнів молодших класів.

Організація дослідження. Дослідження впливу типів й параметрів батьківського відношення на мотивацію досягнення дітей молодшого шкільного віку, розвиток самооцінки і вираженість рівня тривожності було проведено в період з жовтня 2019 року по вересень 2020 року і включало **4 етапи**:

1 етап- пошуковий

2 етап - діагностико-аналітичний

3 етап - обробка та аналіз отриманих результатів

4 етап - зроблено загальний висновок до емпіричної частини роботи.

Методи дослідження: Для вирішення поставлених завдань в роботі були використані теоретичні, емпіричні методи, а також методи кількісної обробки даних. Обробка та аналіз отриманих даних проводилась за допомогою програми SPSS 17.

В цілому, результати дослідження підтвердили основні наші гіпотези.

Проблема впливу сімейного виховання на розвиток особистості надзвичайно актуальна. Багато в чому обумовлені соціальними факторами особливості мотивації досягнення дитини, її самооцінка та рівень тривожності, де вирішальним є характер дитячо-батьківських відносин. У проведеному теоретичному дослідженні показано значимість впливу сімейного виховання, насамперед, материнського, на розвиток мотивації досягнення. Однак підкреслюється його опосередкованість, неспецифічний характер. Це пояснюється суб'єктивними характеристиками сприйняття виховних впливів дитиною, а також впливом інших членів сім'ї та інших соціальних факторів на його становлення.

Були виявлені такі особливості материнського виховання, як: схильність до гіперопіки, мінімальність використання покарань, специфічні прояви батьківських відносин в залежності від віку та порядку народження дитини. Нами встановлено значимі позитивні і негативні зв'язки між мотивами досягнення «надія на успіх», «боязнь невдачі, пов'язана з відчуттям власної нездатності», «боязнь соціальних наслідків невдачі» і такими параметрами батьківських відносин як рівень вимог, заборон і санкцій з боку матері.

Гіпотезу про наявність опосередкованого впливу батьківського ставлення на розвиток мотивації досягнення дитини підтвердили отримані результати, що дозволили розширити наукові уявлення про роль соціального оточення в розвитку особистості. Було доведено, що негармонійне виховання негативно впливає на розвиток мотивації досягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Абульханова-Славская К. А. Психология активности личности. // Психологический журнал. Т. 6. № 5. С. 3–18.
- 2.Алексеева Е. П., Кибардина Л.П. Родительское собрание. М., 2002. 88с.
- 3.Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. СПб. : Питер, 2001. 272 с.
4. Андреева Т.В. Семейная психология. Учеб. Пособие. СПб.: Речь, 2004. 244 с.
- 5.Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). К. ; Рівне : Вид. Олег Зень, 2007. 172 с.
- 6.Баумринд Д. Практическая психология. М., 1995. 411с.
7. Бердяев Н. А. Самопознание (Опыт философской автобиографии). М. : Книга, 1991. 446 с.
- 8.Боришевський М. Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності.: монографія. К. : Академвидав, 2010. 416 с.
- 9.Боулби Дж. Детям - любовь и заботу // Лишенные родительского попечительства: Хрестоматия. / Под ред. В.С. Мухиной. М.: Просвещение, 1991. С. 144-154.
- 10.Быкова М.В. Проблема родительского отношения в проекции различных теоретических подходов. // Родители и дети: Психология взаимоотношений./Под ред. Е.А. Савиной, Е.О. Смирновой. М.: Когито Центр, 2003. С.67 94.
- 11.Варга А.Я. Структура и типы родительского отношения. М., 1986. 209с.
- 12.Венгер А.Л. Психология развития. Психологический лексикон // Энциклопедический словарь в 6-ти томах. М.: ПЕР СЭ, 2005. 176с.
13. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Редакторы Л. М. Штутина, Л. М. Малова М.: Педагогика-Пресс, 1999. 536 с.
14. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції :автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : 19.00.07 Педагогічна та вікова психологія. Національний педагогічний ун-тім. М. П. Драгоманова.

К., 2002. 36 с.

15. Говорун Т. В. Гендерна психологія : навчальний посібник. К. : Вид. центр Академія, 2004. 308 с.

16. Дружинин В. Н. Варианты жизни очерки экзистенциальной психологии. М.: "ПЕР СЭ" СПб.: "ИМАТОН-М", 2000. 156 с.

17. Зливков В. Л. Професійна ідентичність педагога як основа переформування його комунікативної позиції. // Педагогічна комунікація та ідентичність педагога : монографія. К. : Педагогічна думка, 2011. С. 10–35.

18. Кант И. Метафизика нравов. : в 2-х ч. // Сочинения. М., 1965. Т. 4, ч. 2. 478 с.

19. Кант И. Антропология. // Сочинения. М., 1994. Т. 7. 194 с.

20. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К. : Радянська школа, 1989. 608 с.

21. Кузьмишина Т. Л., Амелина Е. С., Пермякова А. А., Хохлова Е. А. Стили семейного воспитания: отечественная и зарубежная классификация. М., 2014. С. 16-25.

22. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. : монография. М. : Политиздат, 1977. 304 с. 205

23. Липкина А. И. Педагогическая оценка и ее влияние на формирование личности неуспевающего школьника. // Психологические проблемы неуспеваемости школьников. М.: Просвещение, 2007. 326 с.

24. Лисина М. И. Формирование личности ребенка в общении. СПб.: «Питер», 2009. 320 с.

25. Максименко С. Д. Костюк і проблеми генетичної психології. Розвиток ідей Г. С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях.: Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. К., 2000. Вип. 20, ч. I. С. 7–23.

26. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). : монография. М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2000. 320 с. 207

- 27.Максименко С. Д. Психологічні механізми зародження, становлення та здійснення особистості. : Вид-во Європейського ун-ту, 2010. 136 с.
- 28.Максимова Н. Ю. Сімейне консультування. : навч. посіб. К. : ДП Вид. дім Персонал, 2011. 304 с.
- 29.Макушина О.П. Причины психологической зависимости от родителей в подростковом возрасте. // Вопросы психологии, 2002, № 5,С. 135-163.
- 30.Маслоу А.Г. Мотивация и личность. СПб.: Речь, 2008. 352 с.
- 31.Мейли Р. Различные аспекты Я. // Психология личности / под ред.: Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыря. М. : Изд-во МГУ, 1982. С. 132–141.
- 32.Минияров В. М. Психология семейного воспитания. М.: изд-во МПСИ, 2000. 256с.
- 33.Мухина В.С. Возрастная психология. М., 1999. 439 с.
- 34.Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства. М: Изд. института психотерапии, 2003. 319 с.
- 35.Овчинников М. В. Динамика мотивации учения студентов педагогического вуза и ее формирование.: Дис. канд. психол. наук. Курган, 2007. 159 с.
- 36.Петровский А. В. Дети и тактика семейного воспитания. М.: «Знание», 1981. С.80-95.
- 37.Петровский А.В. Всегда ли правы родители? Психология воспитания. М.: Изд: «АСТ», 2003. 400 с.
- 38.Петровский В.А., Полевая М.В. Отчуждение как феномен детско-родительских отношений. // Вопросы психологии. 2001. С. 19 – 26.
39. Поваренков Ю.П., Юферова М.А. Мотивация достижения школьников как результат семейного воспитания. // Ярославский психологический вестник Вып. 13. Москва- Ярославль 2004. С. 96-101.
- 40.Психологические теории и концепции личности: краткий справочник. / В кн.: Горностай П., Титаренко Т. (ред.) Психология личности: словарь-справочник. К.: "Рута", 2001. 320 стр. (С. 153 - 226)
- 41.Психология семейных отношений с основами семейного консультирования.

/Под ред. Е.Г. Силаевой. М., 2000. 285 с.

42.Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М. : Педагогика, 1973. 523 с.

43.Рубинштейн С. Л. Теоретические вопросы психологии и проблема личности. // Психология личности / под ред.: Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыря. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. С. 28–43.

44.Рубинштейн С. Л. Человек и мир. // Проблемы общей психологии. М., 1973. 416 с.

45.Савина Е.А. Забота, контроль и требования родителей как основные факторы воспитания ребенка. // Родители и дети: Психология взаимоотношений // Под. Ред. Е.А. Савиной, Е.О. Смирновой. М.: Когито - Центр, 2003. С. 36 53.

46.Савина Е.А. Родители и дети. Психология взаимоотношений. М., 2003. С.76 – 98.

47.Сартр Ж.–П. Экзистенциализм – это гуманизм. // Тошнота: Избранные произведения. М. : Республика, 1994. 496 с.

48.Сатир В. Психотерапия семьи.; пер. с англ. СПб. : Речь, 2000. 283 с.

49.Силаева Е.Г. Психология семейных отношений. М.: Академия, 2002. 341 с.

50.Смирнова Е.О., Быкова М.В. Опыт исследования структуры и динамики родительского отношения. // Вопросы психологии, 2000, № 3. С.105 –134.

51.Смирнова Е.О., Радева Р., Развитие теории привязанности (по материалам работ П. Криттенден). // Вопросы психологии, 1999. С. 105-116.

52.Соколова В.Н. Отцы и дети в меняющемся мире. М.,1991. 178с.

53. Сковорода Г. С. Твори : у 2-х т. Т. 1: Наркісс. Розглагол о том: узнай себе. К., 1961. 640 с.

54.Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов. М.: Изд. МГУ, 1988. 200 с.

55.Столин В.В., Голосова Н.И. Факторная структура отношения человека к человеку. // Психологический журнал, 1984. № 2. С.62-67.

56.Столин В.В., Соколова Е.Т., Варга А.Я. Психология развития ребенка и

взаимоотношений родителей и детей как теоретическая основа консультативной практики. // Семья в психологической консультации: Опыт и проблемы психологического консультирования Под ред. Бодалева А.А., Столина В.В. М.: Изд. МГУ, 1989. С. 16-37.

57. Филиппова Г.Г. Материнство и основные аспекты его исследования в психологии. // Вопросы психологии, 2001. С.22-37.

58. Фомичева Л.Ф. Исследование формирования образа Я в представлений об отношениях с родителями. // Психологическая наука и образование, 2005. С. 52-56.

59. Фрейд А. Разлука с матерью. // Лишенные родительского попечительства: Хрестоматия. / Под ред. Мухиной В.С. - М.: Просвещение, 1991. С. 142 - 143.

60. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого Я. // Я и Оно / пер. с нем. Л. Голлербах. Тбилиси : Мерани, 1991. Т. 1. С. 102–107.

61. Фромм А. Душа человека. АСТ., 2010. 251с.

62. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. 2-е изд. СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. 860 с:

64. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения. СПб.: Речь, 2001. 240 с.

65. Хоментаскас Г.Т. Семья глазами ребенка. М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2003.

66. Чамата П. Р. Самосвідомість та її розвиток у дітей. К. : Знання, 1965. 48 с.

67. Чепелева Н. В. Самопроекування особистості у контексті постнекласичної психології. // Наукові записки. Сер. Психологія і педагогіка. Тематичний вип. Актуальні проблеми когнітивної психології. Острого : Вид-во Нац. ун-ту Острозька академія, 2012. Вип. 20. 336 с. С. 17–25.

68. Чепелева Н. В. Розуміння та інтерпретація особистісного досвіду в контексті психологічної герменевтики. // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України/ За ред. академіка С.Д. Максименка. К.: Нора-Друк, 2003. Вип. 23. С. 15-24.

- 69.Черников А. В. Системная семейная терапия: Интегративная модель диагностики. Изд. 3-е, испр. и доп. М. : Независимая фирма Класс, 2005. 208 с.
- 70.Чирков В.И. Мотивация учебной деятельности. Ярославль, 1991. С.89-120.
- 71.Шаповаленко И. В. Возрастная психология. // Психология развития и возрастная психология. М., 348 с.
- 72.Щербакова Н.Г. Влияние семейной группы на становление учебно-познавательной мотивации младших школьников. // Вопросы психологии, 1987. №2. С.47-54.
- 73.Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. СПб.: Питер, 1999 655 с.
- 74.Эйдемиллер Э. Г. Семейная психотерапия. Л. : Медицина, 1990. 192 с.224
- 75.Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи. 2-е изд., расшир. и доп. СПб. : Питер, 2000. 656 с.
- 76.Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис.; пер. с англ. М. : Прогресс, 1996. 344 с.
- 77.Юнг К. Г. Структура психики и процесс индивидуализации. М. : Наука, 1996. 267 с.
- 78.Яблонська Т. М. Розвиток ідентичності дитини всистемі сімейних взаємин.: монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. 444 с.
- 79.Яблонская Т. Н. Особенности идентичности старшеклассников в контексте семейной системы. // Личность и общество: проблемы взаимодействия : материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 20-летию ЧФ УРАО (Челябинск, 19 апр. 2012 г.). Челябинск : Изд. дом Монограф, 2012. 188 с. С. 131–137.
80. Ambler A. The Formulate visual programming language // Dr. Dobb's Journal. 1999. August. P. 21-28